

Amerikanska presidentvalet 1992: Mot en ny liberal era?

The supreme irony of the 1992 election is that in a year when Americans vented their anger at politics and their rage at government, they elected a man with a passionate love for politics and a reverence for government and its possibilities.

Så inleddes en artikel av E.J. Dionne, en av USA:s främsta politiska journalister, dagen efter 1992 års presidentval.¹ Citatet inrymmer tre sanningar om valet. Den första är att väljarna överlag uppvisade ett större missnöje med de etablerade politikerna och partierna än kanske någonsin tillförne. Den andra är att guvernör Bill Clinton avgick med segern trots, och inte främst tack vare, sin bakgrund som långvarig etablissemangspolitiker på delstatlig och nationell nivå. Sanning nummer tre är att valet innebar slutet på en era i amerikansk politik och början på en ny. Resultatet markerade en svängning i väljarkåren bort från Reagan-Bushårens betoning av individuella lösningar till en mera positiv syn på statsmaktens roll och uppgifter.

George Bush blev den blott fjärde sittande president, som förlorade sitt ämbete under 1900-talet. Segraren nådde inte upp till hälften av de avgivna rösterna. Och ytterligare en utmanare fick ett stöd, vars like inte hade skådats på 80 år.

Vi återkommer senare till valkampanjen och dess resultat. Dessförinnan kan det vara lämpligt att något granska arvet från den tidigare regimen.

Arvet från Reagan – Bush

Ronald Reagan stod i spetsen för den mest ideologiska USA-administrationen sedan 1920-talet. Under hela sin presidenttid – från det första installationstalet 1981 till det sista radioanförandet kort före avgången 1989 – predikade han ett och samma budskap: att regeringen och den federala statsmakten var

”problemet” och att lösningen måste sökas i en minskning av samma statsmakt, avreglering av ekonomin och större utrymme åt de fria marknadskrafterna. Knappast någon president sedan Franklin Roosevelt har så präglat en hel epok som Reagan.

Man behöver bara erinra om några områden inom vilka det genomfördes större förändringar än vad som setts på flera decennier: den generella omläggningen av den ekonomiska politiken (den s.k. utbudsekonomin eller ”trickle-down economics”); den stora skattesänkningen 1981 och skattereformen 1986, som förutom att förenkla skatteskalorna i stort sett avskaffade progressiviteten i systemet (inkomstskattetaket sänktes från 70 % till 28 %); samt den kraftiga upprustningen av försvaret (inklusive det kostsamma rymdförsvarsprogrammet SDI). I dessa avseenden innebar 80-talets ”Reaganrevolution” ett brott med tidigare administrationer.²

Reaganepoken innebar därtill – och det var på sitt sätt lika viktigt – en idémässig förändring genom sättet att formulera frågor och resonera om politiken: Framgångsrikt lyckades administrationen – delvis genom en svag opposition, delvis med hjälp av en servil press³ – sätta ramarna för den dagspolitiska debatten och därigenom i långa stycken bestämma debattens dagordning. Problemformuleringsprivilegiet övergick till republikanerna.⁴

Ändå är det befogat att ställa frågan hur pass bestående Reagan-Bushårens politiska förändringar kommer att bli. Det normala vid tidigare stora omvälvningar av USA-politiken har varit att de åtföljts av lika omfattande förändringar av väljarnas åsikter och partiernas sociala bas. Så var emellertid inte fallet under Reagan. Under 80-talet bildades aldrig någon republikansk majoritetskoalition, kapabel att kontrollera såväl den exekutiva som legislativa makten.⁵ Trots att republikanerna hade en knapp majoritet i senaten 1981–86, hotades på intet sätt demokraternas majoritetsställning i representanthuset. I stället utvecklades under Reagan – och än tydligare under George Bush – ett tudelat system, där den verkställande och lagstiftande makten drog åt två skilda håll. Det var en ordning som i längden inte fungerade;

ett dödläge uppstod som förlamade beslutsparaten och underblåste människors negativa uppfattning om politiker.

Tillgängliga opinionsundersökningar visade heller ingen högervändning av väljarnas åsikter i olika frågor. Snarare kunde man under Reagans första mandatperiod, då han fick igenom en stor del av sin agenda, se en trend i motsatt riktning (med försvarsfrågan som enda undantag).⁶ Utan att underskatta förändringarna under Reaganeran kan man med Walter Dean Burnham säga, att de i första rummet handlade om "a *policy realignment without electoral realignment*".⁷

På två centrala områden efterlämnade emellertid de tolv åren av republikanskt styre ett bestående arv. Det gäller dels omstöpnigen av det federala domstolsväsendet i deciderat konservativ riktning, dels den explosionsartade ökningen av det federala budgetunderskottet.

Såväl Reagan som Bush utnyttjade tillfället att sätta en konservativ prägel på de federala domstolarna. När Reagan avgick hade han utnämnt över hälften av alla federala domare, och Bush fortsatte på samma linje. Dessutom kunde de båda presidenterna utse hela sex domare till Högsta Domstolen. I samtliga fall rörde det sig om livstidsutnämningar, vilka kommer att påverka amerikansk rättsskipning i decennier.⁸

Från att ha varit världens ledande långivare gick USA under 80-talet till att bli den största låntagaren. Kombinationen av sänkta skatter och höjda försvarsutgifter ledde till att budgetunderskottet 1981–88 mer än fördubblades. Den samlade nationella skuldbördan beräknades vid George Bushs avgång ha uppgått till ofattbara fyra biljoner dollar.⁹ Det var i mycket kring detta ekonomiska testamente, som fjolårets valkampanj kom att kretsa.

Presidentvalskampanjen

Inför 1992 års presidentvalskampanj framstod det republikanska partiets möjligheter som utomordentliga.¹⁰ Det hade vunnit fem av de sex senaste presidentvalen och befolkat Vita huset

20 av de 24 åren sedan 1968. I mars 1991, då Irakkriget framgångsrikt hade avslutats, noterades president Bush för de högsta uppskattningssiffror som någonsin har uppmätts i en gallup: cirka 90 procent tyckte att han skötte sin uppgift bra eller mycket bra. Femtio procent av väljarna identifierade sig med republikanerna, endast 38 procent med demokraterna. De senare hade inte haft så låga partiidentifikationsvärden på årtionden.¹¹ Det förestående valet artade sig till en promenadseger för Bush.

Ännu på hösten 1991, ett år före valet, hade Bush mycket höga positiva opinions-siffror (ca. 70 %). Men bland mera sensibla medarbetare i Vita huset började det sprida sig en oro över att något inte stämde. Undersökningar visade nämligen att amerikanerna var misstrogna mot makteliten i Washington och allmer bekymrade över hur det skulle gå med ekonomin. Bastanta majoriteter – mellan 75–90 procent – tyckte att landet var på väg i alldeles fel riktning. En av presidentens opinionsundersökare hade mardrömmar om vad han kallade "the Churchill parallel". Det var väl inte möjligt att amerikanerna, efter en så lysande viktoria för landet som Gulfkriget innebar, skulle belöna segraren med att förpassa honom från makten?

Under sommaren och hösten 1991 var republikanernas opinionsläge tillräckligt fördelaktigt för att avskräcka de mest namnkunniga demokraterna från att kandidera. Mario Cuomo, Lloyd Bentsen, Richard Gephardt och Albert Gore förklarade alla att de inte ville ställa upp. Jesse Jackson, som 1988 hade lyckats göra aktningssvärda inbrytningar bland vita medelklassgrupper, övertalades av partiledningen att inte ge sig in i leken denna gång. Kvar fanns en samling kandidater, som inte precis gav presidentens stab några sömnlösa nätter: senatorerna Tom Harkin, Bob Kerrey och Paul Tsongas, förre Kaliforniengovernören Jerry Brown samt sydstatsguvernörerna Bill Clinton och Doug Wilder.

När den långa raden av primärval startade i februari 1992, som vanligt i kalla New Hampshire, var situationen inte längre lika förutsägbart. George Bush befann sig på defensiven

och försökte värja sig mot attacker från en opponent inom sitt eget parti, journalisten och högeraktivisten Pat Buchanan. Denne angrep presidenten för att vara ansvarig för de försämrade ekonomiska tiderna och för att ha svikit vallöftet att inte under några omständigheter höja skatterna. Bland demokraterna hade Paul Tsongas, tidigare senator från angränsande Massachusetts, seglat upp som en ledande aspirant. Också Tsongas satte de ekonomiska problemen i fokus och talade mycket om vikten av att få bukt med det skenande budgetunderskottet.

En annan av de förhoppningsfulla demokraterna, Bill Clinton, verkade vara på väg ut ur striden redan innan New Hampshire-kampanjen hade avslutats. Rapporter om guvernörens kvinnoaffärer och försök att undkomma militärtjänstgöring under Vietnamkriget fick stort genomslag i medierna och syntes ett tag ominstetgöra hans kandidatur. Clintons budskap – att han var en annorlunda politiker med en konkret plan för att få ekonomin på fötter – kom nästan helt bort i alla sensationsskrivier: Från en klar ledarposition föll han på bara några dagar 13 procentenheter i opinionsundersökningarna, och i partihögkvarteret fruktade man att ett nytt fiasko à la Gary Hart 1988 var under uppsegling.

När resultaten från primärvalen inkom, visade det sig att Tsongas hade vunnit bland demokraterna med 33 procent. Clinton var emellertid god tvåa med 25 procent, vilket räddade hans kandidatur och lade grunden för vad som komma skulle.¹² På den republikanska sidan vann Bush programenligt med föga imponerande 53 procent. Men de stora rubrikerna förärdades Pat Buchanan, vars 37 procent visade att det fanns ett stort missnöje med presidenten även inom dennes eget parti. Resultatet förstärkte mediabilden av Bush som en avskild patricier utan insikt i vanliga människors problem. Plötsligt var det som om Irakkriget hade ägt rum i en annan tidsålder; mediareporteringen dominerades av inslag om den "arge väljaren" och ekonomins allt sämre tillstånd.

Det fanns all anledning för Bushlägret att känna oro. Under flera år hade alla indikatorer pekat på ett växande svalg mellan väljarna och

maktapparaten i huvudstaden. 1960 instämde t.ex. 25 procent av amerikanerna i påståendet att "The government is run for the benefit of a few big interests". 1990 var siffran uppe i hela 77 procent. Nära hälften av befolkningen tyckte 1991 att "quite a few politicians were crooked". I en motsvarande undersökning från 1958 var det bara en av fyra utfrågade som delade den uppfattningen.¹³

Ett viktigt skäl till väljarnas missnöje var statsmakternas oförmåga att göra något åt de växande ekonomiska problemen. 1980-talet var i USA – i än högre grad än här hemma – en era då champagnekorkarna yrde på börsen och de rika blev allt rikare. Men det var också en tid då fattigdomen ökade, inkomstklyftorna vidgades och en ordinär familj fick allt svårare att hjälpligt klara sig ens om båda makarna arbetade.

Under 1950- och 60-talen ökade den reala inkomsten för genomsnittsfamiljen i USA med ungefär tre procent årligen. Efter 1973 har ökningen varit marginell eller försumbar, vilket innebär att familjer på den nedre delen av inkomstskalan fått det stadigt sämre. Många sparbanker gick dessutom omkull i finanskrisens spår, efterlämnande rader av skandaler och besvikna småsparare. Fastighetsvärdena sjönk snabbt, och företag sökte hålla uppe vinstnivåerna genom avskedanden. Var fjärde familj hade känning av arbetslösheten.¹⁴

I detta läge framträdde en excentrisk affärsman med anspråk på att sitta inne med lösningen på snart sagt alla problem. Texasmiljardären H. Ross Perot antydde i ett pratprogram i TV att han under vissa förhållanden kunde tänka sig att ställa upp som oberoende presidentkandidat. (Viktigast var att tillräckligt många människor visade intresse och aktivt hjälpte honom att komma på valsedeln i alla 50 delstater, något som sedermera lyckades.) Beskedet utlöste en chockvåg genom USA:s politiska system.

Perot var något så egendomligt som en etablissemangets egen revoltör, en antipolitiker med mycket goda försänkningar i landets politiskt-ekonomiska toppskikt som i småfolkets namn gick till storms mot den korrupta makt-

eliten i Washington. I mängder av TV-intervjuer förklarade han att om man bara gav sig på roten till det onda, budgetunderskottet, och fick slut på lobbyisternas kontroll över kongressen skulle det mesta ordna sig till det bästa. I det opinionsläge som rådde vann budskapet omedelbar anklang. Att Perot aldrig hade innehåft ett politiskt ämbete snarast ökade hans attraktionskraft.

Perots inverkan på valkampanjen blev större än de flesta kunde ana. I maj 1992, då Bush och Clinton i praktiken hade säkrat sina partiers nomineringar, inträffade något som aldrig tidigare skådats: en opinionsmätning visade uppstickaren Perot i ledningen med 33 procent mot bara 28 respektive 24 procent för Bush och Clinton. Presidentens uppskattningssiffror var nere i rekordlåga 37 procent, ett opinionsras utan motstycke. I juni, ett knappt halvår före valet, förklarade en majoritet av de utfrågade (53 %) att de hade en positiv syn på Perot medan bara 19 procent var negativa (27 % visste inte). Motsvarande siffror för Bush och Clinton var klart sämre.¹⁵ Kampen om presidentposten såg ut att bli en affär mellan den sittande presidenten och en i huvudsak okänd datamiljardär från Texas. Demokraterna syntes förvisade till en neslig tredjeplats.

Så inträffade en rad händelser, vilka sammantagna ändrade valdynamiken till Bill Clintons förmån. Valet av Al Gore till vicepresidentkandidat möttes med lovord från många håll. Senatorn från Tennessee hade under närmare ett decennium gjort sig bemärkt som en skicklig och seriös lagstiftare med försvars-, säkerhets- och miljöfrågor som specialitet. Tillsammans kompletterade de två sydstatarerna varandra och gav intryck av att representera en ny generation av politiker, mera intresserad av praktiska lösningar än av ideologier. Det var en image som strax gav utdelning i opinionen.¹⁶

Två andra för demokraterna viktiga händelser var deras lyckade partikonvent i juli och Ross Perots samtidiga avhopp från kampanjen. Normalt bjuder det demokratiska partiets konvent på en kakafoni av olika röster och åsikter, inte sällan i öppen strid med varandra. Så ej denna gång. Viljan att äntligen vinna ena-

de de skiljaktiga falangerna bakom partiets kandidat. Den ende som i någon mån grumlade samförståndet var Jerry Brown, vars konventtal glimtvis gav en påminnelse om de stora tillställningarna från förr.¹⁷

Clinton fick den största skjutsen från ett konvent som någonsin har noterats; i vissa mätningar låg han hela 30 procentenheter före Bush. Det var under denna tid, som demokraterna skaffade sig ett nästan ointagligt försprång och lade grunden till den kommande segern. Att Perot i samma veva hoppade av, till stor förgrämselse för anhängarna, förstärkte Clintons opinionsframgång ytterligare. Undersökningar gav vid handen att Clinton lockade över dubbelt så många Perotsympatisörer som presidenten.¹⁸ Perots oväntade återkomst som formell kandidat i oktober förmådde inte rubba ett redan etablerat opinionsläge.¹⁹

Amerikanska presidentvalkampanjer brukar av hävd präglas av ettdera av två överordnade teman. Det ena, oftast använt av kandidater från det maktägande partiet, kan summeras i uttrycket "You have never had it so good". Det brukades med framgång av George Bush 1988, under en period av fred och relativt ekonomiskt välstånd. Det andra temat, som vanligen är populärt bland utmanare, lyder "It is time for a change". Inte sedan 1980 har förutläggningarna för ett "förändringsval" varit så förhanden som 1992. Det utnyttjades maximalt av utmanarna Clinton och Perot, medan Bush redan från början kämpade i motvind. Särskilt Bill Clinton försökte på sina valmöten inpränta, att han var "the candidate for change".

Republikanernas strategiska misstag var att tro, att det skulle gå att upprepa 1988 års valkampanj. Även då hade demokraternas kandidat, guvernör Michael Dukakis, en komfortabel ledning i kampanjens början, men den minskade och försvann snabbt i takt med att motståndarna svartmålad honom i en kaskad av negativ TV-reklam.²⁰ Liksom i fallet Dukakis utgick republikanernas strategier från att det skulle räcka med att gå till hårt angrepp mot Clinton, öka dennes negativa förtroendesiffror och sedan få stöd av osäkra mittenväl-

jare vilka, hoppades man, till sist skulle föredra erfarenhet framför förnyelse.

Det var en grundlig felkalkyl. Bill Clinton var ingen Dukakis, och 1992 var inte 1988. Demokraterna visade att de hade lärt sig läxa från valet fyra år tidigare: att aldrig låta ett angrepp förbli obesvarat utan aggressivt gå till motoffensiv. Ett särskilt upprättat "war room" i Little Rock, Arkansas svarade för den dagliga planeringen av valkampanjen. Så fort det kom ett angrepp från Bushlägret hade "krigs-kabinettet" en kontraattack klar att förmedla till de väntande medierna, ibland innan angreppet ens hade hunnit offentliggöras. Demokraternas kampanj var i det avseendet – liksom i flera andra – betydligt mera professionell än den man genomförde 1988.²¹

Skicklig marknadsföring i medierna är emellertid inte tillräckligt för att vinna presidentval. Clintonlägret valde tidigt att fokusera hela intresset på inrikespolitiken, framför allt ekonomin. Strategin gick ut på att presentera kandidaten som "en ny typ av demokrat", en som inte bara betonade traditionella rättvisefrågor utan också individuellt ansvar, inte blott fördelningspolitik utan också vikten av privata initiativ. Clinton-Gores valprogram, formulerat i devisen "Putting people first", var ett oblygt frieri till den "glömda medelklass", som under 80-talet i stora skaror hade gått över till republikanerna. Med en plattform som betonade nödvändigheten av att få ordning på ekonomin, öka skattebördan för de rikaste och införa en nationell sjukvårdsförsäkring för alla amerikaner hoppades man kunna locka tillbaka hårt trängda medelklassvaljare och få Bush att framstå som de välmåendes försvarare.²²

Clintons uppgift underlättades av att republikanerna aldrig förmådde samla sig kring ett program för att komma till rätta med den ekonomiska krisen. Detta tillhör kampanjens allra märkligaste inslag. Trots att opinionsundersökningarna entydigt gav besked om, att väljarna satte ekonomin först bland alla valfrågor (och budgetunderskottet som nummer två), kom det aldrig något utarbetat förslag från den sittande administrationen.

Det saknades inte tillfällen att presentera ett sådant förslag. Såväl opponenter som an-

hängare väntade på att det skulle offentliggöras först vid det traditionsenliga State of the Union-talet i januari, därefter vid partiets konvent i augusti. Båda tillfällena försattes. Den enda konkreta idé man hade – att kraftigt sänka skatten på kapitalinkomster – var en kvarleva från Reaganåren och bidrog knappast till att ändra bilden av Bush som främmande för vanliga människors levnadsvillkor.²³

Utan ett positivt ekonomiskt program ägnade Bushs stab stor möda åt att leta fram och sprida negativa uppgifter om Bill Clinton. Allmänt försökte man utså tvivel om dennes karaktär och utmåla honom som en traditionell liberal med enda önskan att höja folks skatter. Särskilt i valrörelsens slutskede, när desperationen spred sig i Bushlägret, haglade epiteterna och presidenten gjorde en affär av att ordet "Gud" saknades i demokraternas valplattform.²⁴

Men det som hade fungerat 1988 fallerade fyra år senare. Väljarna var uppenbarligen trötta på tillmälen och negativ TV-reklam.²⁵ Intresset för sakfrågorna var däremot större än någonsin; åtminstone om man ska döma av de rekordhöga siffror som de tre TV-debatterna mellan kandidaterna noterade.²⁶ Det hindrar inte att även 1992 års valrörelse säkerligen kommer att ihågkommas som en i den långa raden av negativa kampanjer, där väljarna bombarderas med "visceral appeals that bypass substance... but tell us nothing about what [the candidates will] do if elected".²⁷

Valresultatet

Utgången av presidentvalet innebar ett maktskifte inte bara mellan partier utan också mellan generationer och idéer. För första gången sedan 1976 gick en demokrat segrande ur striden. För första gången på dryga tolv år kontrollerar samma parti både den exekutiva och legislativa makten. Segraren var 46 år, den yngste presidenten sedan John Kennedy, och vicepresidenten blott 44 (en aspekt av utgången som för övrigt vållade visst uppseende i Japan).²⁸

Tabell 1. Hur amerikanerna röstade i presidentvalen 1984–1992 (procentandelar).

	1984		1988		1992		
	Reagan	Mondale	Bush	Dukakis	Clinton	Bush	Perot
Alla röstande	59	40	53	45	43	38	19
Män	62	37	57	41	41	38	21
Kvinnor	56	44	50	49	46	37	17
Vita	64	35	59	40	39	41	20
Svarta	9	90	12	86	82	11	7
Spansktalande	37	62	30	69	62	25	14
Asiater	–	–	–	–	29	55	16
18–29 år	59	40	52	47	44	34	22
30–44 år	57	42	54	45	42	38	20
45–59 år	60	40	57	42	41	40	19
60 och äldre	60	40	50	49	50	38	12
Republikaner	92	7	91	8	10	73	17
Oberoende	63	36	55	43	38	32	30
Demokrater	25	74	17	82	77	10	13
Liberaler	28	70	18	81	68	14	18
Moderata	53	47	49	50	48	31	21
Konservativa	82	17	80	19	18	65	17
Boende i öster	53	47	50	49	47	35	18
Mellanvästem	58	41	52	47	42	37	21
Södem	64	36	58	41	42	43	16
Västern	61	38	52	46	44	34	22
Vita protestanter	72	27	66	33	33	46	21
Katoliker	54	45	52	47	44	36	20
Judar	31	67	35	64	78	12	10
Vita "born-again Christians"	78	22	81	18	23	61	15
Familjeinkomst under \$15.000	45	55	37	62	59	23	18
\$15.000–29.999	57	42	49	50	45	35	20
\$30.000–49.999	59	40	56	44	41	38	21
\$50.000–74.999	66	33	56	42	40	42	18
\$75.000 och mer	69	30	62	37	36	48	16
Fackföreningsanslutna	48	53	42	57	55	24	21
Förstagångsväljare	61	38	51	47	48	30	22

Källa: *The New York Times* 5 november 1992. Data för valet 1992 baseras på frågeformulär ifyllda av 15.490 väljare vid 300 vallokaler landet runt på valdagen den 3 november 1992. År 1984 uppgick antalet intervjuade till 9.174 och 1988 till 11.645. De som inte besvarade enkäterna är ej medtagna.

Bill Clinton vann klart med 43 procent, i absoluta tal cirka 44 miljoner röster. Bush erhöll 38 procent (38 miljoner) och Ross Perot 19 procent (dryga 19 miljoner röster). Inte mindre än 62 procent röstade alltså emot den gamla regimen och för något nytt (må vara att det kan diskuteras vad detta nya egentligen står för). En stor väljarmajoritet trodde uppenbarligen

inte längre på republikanernas lösningar. Såväl Clinton-Gore som Perot hade under hela kampanjen skarpt kritiserat "trickle-down economics" och förespråkade program, vilka förutsatte en betydligt större statlig roll i samhällsekonomin. I den meningen är det korrekt att tala om början på "en ny era" i amerikansk politik.²⁹

Det har redan diskuterats mycket huruvida Clinton ska sägas ha fått ett "mandat" av folket eller ej. De som hävdar att så ej är fallet pekar på att guvernören inte fick en absolut majoritet av rösterna. Men det är inte någon alldeles ovanlig situation. I de 43 presidentvalen mellan 1824 och 1992 har det hänt 15 gånger, att vinnaren inte nått upp till 50-procentsstrecket. Fem gånger har segraren fått mindre än 44 procent, däribland så stora namn som Abraham Lincoln och Woodrow Wilson. Senast det inträffade var 1968, då Richard Nixon – i ett val som såg en annan outsider ha framgång, George Wallace – erhöll 43,4 procent.

Valets viktigaste resultat var att Clinton lyckades bryta republikanernas s.k. "lock on the presidency" och få tillräckligt många förutvarande demokrater – de som under 80-talet kallades "Reagan Democrats" – att återvända till fadershuset. I de sex valen mellan 1968 och 1988 vann republikanerna varje gång i inte mindre än 21 delstater med idag sammanlagt 191 elektorsröster (270 behövs för seger i elektorsförsamlingen). Det var det startkapital, som partiet kunde luta sig mot vid inledningen av varje presidentvalskampanj. Geografiskt inkluderade dessa områden merparten av delstaterna i söder och väster, präriestaterna kring Rocky Mountain samt ett bälte som sträcker sig från Indiana i mellanvästern ända ut till New Hampshire i öster. Demokraterna har som jämförelse bara vunnit 13 elektorsröster sex gånger i rad (Minnesota och District of Columbia).

1988 vann Bush 40 delstater och 426 elektorsröster; i 28 av dessa stater segrade han med 10 procentenheter eller mer över Dukakis. 1992 förlorade republikanerna 11 av de sistnämnda delstaterna och lyckades bara vinna totalt 18 stycken eller 168 elektorsröster. Demokraterna å andra sidan tog hem 32 delstater

och 370 röster i elektorsförsamlingen. Clinton gjorde stora inbrytningar i södern, hans egna hemtrakter, men också i väster och i mellanvästerns industristater. Han vann de två folkrikaste delstaterna överlägset (Kalifornien och New York) och var mycket nära att slå Bush i starka republikanska fästen som Texas, Florida och North Carolina.

Ross Perot vann ingen delstat, men gjorde ändå betydligt bättre ifrån sig än vad förstasig-påarna hade trott. Ingen oberoende kandidat har i själva verket haft större framgång sedan Theodore Roosevelt kandiderade för det progressiva partiet 1912. Stödet för Perot var relativt jämnt fördelat över landet, och uppgick till 20 procent eller mer i inte mindre än 30 delstater. Och detta uppnådde han efter en minst sagt okonventionell kampanj, som inrymde flera bisarra inslag.

Det normala för oberoende kandidater brukar annars vara att de tappar mark ju närmare valdagen kommer. Väljare som i början av en valkampanj sympatiserat med en sådan kandidat, har till slut ofta stött någon mera etablerad för att inte riskera att kasta bort sin röst.³⁰ Det mönstret bröts denna gång. Det ligger nära till hands att tolka stödet för Perot som ett missnöje inte bara med Bushadministrationen utan också med den av demokraterna sedan länge kontrollerade kongressen.³¹

En närmare granskning av resultatet, baserad på s.k. exit polls, bekräftar bilden av 1992 som ett förändringsval (se tabell 1). Bill Clinton gick segrande fram i de flesta befolkningsgrupper: män och kvinnor, svarta och spansktalande (Hispanics), varje åldersgrupp från 18 till 60 och däröver (inklusive förstagångsväljarna) samt alla väljargrupper med en årsinkomst under 50.000 dollar. Praktiskt taget lika många vita röstade på Clinton som på Bush, en signifikant förbättring för demokraterna jämfört med vad som hade varit fallet det närmast föregående decenniet.

Bush hade sitt starkaste stöd bland vita manliga protestanter. De var den enda grupp – tillsammans med de välsituerade – där han slog Arkansasguvernören med över 10 procentenheter. Väljare med en årsinkomst över 75.000 dollar gick klart till Bush. Stödet för honom

minskade emellertid ju längre ned man kom på inkomststegen, medan motsatsen gällde för Clinton. Här finns ett tydligt klassbaserat röstningsmönster som för tankarna till förhållandena under Roosevelt och Truman.³²

Man kan vidare notera att Bush bara attraherade 73 procent av de republikanska väljarna, en nedgång på hela 18 procentenheter sedan 1988. Clinton lyckades trots utmaningen från Perot hålla kvar det stora flertalet demokrater och dessutom få 38 procent av de oberoendes röster. Bushs andel av de demokratiska väljarna blev bara 10 procent denna gång, en nedgång med sju procentenheter, och bland nyckelgruppen de oberoende var tillbakagången ännu större (23 procentenheter). Man kan här jämföra med valen 1980 och 1984, då Reagan två gånger i rad vann en fjärdedel av demokraternas röster och betydligt över hälften av de oberoendes.

I dessa siffror kan man skymta slutet på något gammalt och början på något nytt. Den ganska sköra koalition av traditionella republikaner, religiösa fundamentalister och socialt konservativa demokrater, som tog form under Nixon och förstärktes under Reagan, förefaller nu att ha splittrats eller i alla händelser kraftigt försvagats. De sakfrågor som höll koalitionen samman – framför allt sociala problem som bussning, droger, brottslighet men även konventionell antikommunism – har kraftigt förlorat i betydelse sedan 90-talets början. Kommunismens kollaps och det kalla krigets slut berövade paradoxalt nog republikanerna ett av deras mest effektiva argument: att det är de som garanterar ett starkt försvar mot den sinistra fienden, medan oppositionen inte är att lita på i nationella säkerhetsfrågor.

1992 års väljare var intresserade av helt andra spörsmål, i första hand ekonomin, budgetunderskottet samt problemen inom sjuk- och hälsovården.³³ Detta är frågor som normalt gynnar demokraterna. 42 procent av väljarna förklarade vid exit polls-intervjuer att de hade influerats av frågor om ekonomin och jobben, och av dessa röstade 52 procent på Clinton. Väljare som tyckte att skatter eller "familjevärden" var centrala valfrågor röstade däremot i övervägande grad på Bush. Men det var

bara en av sju väljare, som ansåg att dessa frågor var viktiga.³⁴ Prioriteringen antyder en klar förskjutning bort från republikanernas agenda till en som mera gynnar demokraterna.

Samtliga de nu nämnda faktorerna – den ekonomiska recessionen, väljarnas djupa missnöje med det politiska etablissemanget samt deras prioritering av valfrågorna – verkade till Bill Clintons förmån och bidrar till att förklara valets utgång. De möjliggjorde för honom att återerövra många vita medelklassväljare, vilka i stora skaror har flyttat ut till städernas förorter.³⁵ Men samma faktorer underlättade också för Ross Perot att vinna gehör för sitt budskap. Perot hämtade en stor del av sina väljare från tidigare oberoende, och han lockade flera republikaner än demokrater. Den typiske Perotväljaren var en vit man, men i övrigt var affärsmannens stöd förhållandevis jämnt fördelat över inkomst-, tros- och åldersgränser. Minst attraherade av honom var de svarta.

Inget tyder på att Perots kandidatur hade någon inverkan på valresultatet. En survey indikerar att bara en delstat (Ohio) möjligen skulle ha övergått från Clinton till Bush om Perot inte hade funnits med på valsedeln.³⁶ Det skulle knappast alls ha påverkat fördelningen av elektorsrösterna. Men Perots närvaro betydde ändå mycket, både vad gäller kampanjstil och debattens sakfrågor. Han bidrog verksamt till att frågan om budgetunderskottet blev en av kampanjens hetaste. Det sätt varpå han skötte sin kampanj – få valmöten och desto flera TV-framträdanden – kommer förmodligen att bilda skola för framtida kandidater.

Framför allt hade Perot en positiv inverkan på valdeltagandet. Detta har i USA stadigt minskat sedan 1960, då 65 procent av de röstberättigade deltog. 1988 gick det ner till 50,2 procent, den lägsta nivån sedan 1924. Spekulationerna om att deltagandet skulle öka 1992 visade sig stämma; preliminära resultat anger siffran till 54 procent, vilket skulle betyda att för första gången över 100 miljoner amerikaner uppsökte vallokalerna. Utan Perots inhop på arenan skulle en sådan kraftig ökning knappast ha varit möjlig.

Kongress- och guvernörsvalet

År 1988 inträffade något som inte hade hänt på 28 år: det parti som vann Vita huset förlorade samtidigt platser i kongressen. George Bushs "rockskört" visade sig inte bara svag, den var obefintlig.³⁷ Samma visa upprepades 1992. Trots Clintons seger tappade demokraterna platser i representanthuset, må vara inte fler än nio. De lyckades heller inte öka sin representation i senaten, där deras mål var att få minst 60 ledamöter.³⁸ Partiets majoritetsställning i kongressen är dock fortfarande solid: 57–43 i senaten och 259–175 i huset (en ledamot är oberoende).

Kongressvalen hade annars förutspåtts leda till ett sällsynt skadat manfall bland de sittande ledamöterna (incumbents). Så skedde nu inte; bara två "gamla" senatorer och 15 ledamöter i huset fick respass.³⁹ Hela 90 procent av kongressledamöterna blev återvalda. Att vara kongressman tillhör fortfarande de säkraste jobben i USA.

I ett annat avseende är det befogat att tala om förnyelse och förändring. Hela 110 nya ledamöter inväldes i representanthuset, det största antalet nykomlingar sedan 1948. Bland de nya fanns ovanligt många kvinnor och representanter för minoriteter, särskilt svarta. Mycket talar för att i synnerhet de kvinnliga kandidaterna – de var 11 stycken bara i senatsvalen – drog fördel av de anti-etablissemangskänslor, som var så utbredda i stora delar av väljarkåren.

Senaten fick sin första svarta kvinnliga ledamot någonsin i Carol Moseley Braun från Illinois. Dessutom invaldes ytterligare fyra kvinnor, däribland två från Kalifornien (Barbara Boxer och Dianne Feinstein). Antalet kvinnliga senatorer ökade därmed från två till sex, medan deras representation i huset steg från 28 till 47. Andra minoritetsgrupper kunde också notera påtagliga framgångar. Så gick antalet svarta i huset upp från 25 till 39, och de spansktalande från 10 till 17. Stor uppmärksamhet väckte det att Ben Nighthorse Campbell från Colorado blev senatens förste medlem med indianskt påbrå.

Om kongressvalen präglades av både kontinuitet och förnyelse, var stabilitet det utmärkande för guvernörsvalet. Demokraterna ökade sin andel av guvernörsposterna och har nu 30 stycken mot republikanernas 18 (två guvernörer saknar partibeteckning). På delstatsnivå blåste den kvinnliga framgångsvågen betydligt mattare än vad den gjorde nationellt. Alla de tre kvinnor, som kandiderade i guvernörsvalet, förlorade.

Slutligen bör det kanske tydligaste tecknet på väljarmissnöjet nämnas, nämligen de förslag till förkortning av kongressledamöternas mandatperioder som fanns på valsedeln i 14 delstater. Förslagen varierade men gick i allmänhet ut på att minimera mandattiden till 12 år i senaten och till mellan 6–12 år för representanthusledamöter. Förslagen röstades igenom i samtliga 14 delstater, och med överväldigande majoriteter.⁴⁰ Det är tveksamt om förslagen av juridiska skäl kan implementeras på delstatsnivå. Initiativens enorma genomslag garanterar emellertid att frågan om "term limits" kommer att leva kvar i debatten under åtskillig tid.*

Det har blivit vanligt att beskriva USA:s politiska utveckling i termer av cykler. Tanken är att den ideologiska pendeln svänger ungefär vartannat decennium mellan perioder av liberalism och konservatism. Under detta sekel brukar man räkna med sex cykliska perioder: den progressiva eran cirka 1900–1919, konservativt republikanskt styre 1920–1932, New Deal-epoken 1933–1947, reaktionen mot liberalismen under 50-talet, reformeran under Kennedy och Johnson samt därefter – kring 1977–78 – en ny konservativ period, som nådde sin topp under Reagan.

Om cykelteorin håller streck, skulle pendeln under Bill Clinton ånyo vara på väg att svänga i liberal, reformvänlig riktning. Helt avgörande blir – vid sidan av den allmänna ekonomiska utvecklingen – hur den nye presidenten lyckas i sitt samarbete med kongressen. Människors förväntningar är stora, och hans många vallöften kan bli svåra att i praktiken uppfylla. Förmår han inte etablera ett gott förhållande till kongressens lagstiftare, kan resul-

tatet bli ett kort demokratiskt mellanspel och en stagnation à la 1977–81. Clinton måste kunna visa, att demokraternas gemensamma styre i Vita huset och på Capitolium betyder något konkret och positivt, att dödläget är försvunnet och ersatt av ett konstruktivt samarbete till det stora flertalets fromma. Då har han förutsättningar att konsolidera sitt väljarunderlag och nå en ny framgång om fyra år.

En första pejling om vad amerikanerna tycker om det nya styret får vi dessförinnan i mellanårsvalet 1994.

Erik Åsard

Noter

1. E.J. Dionne Jr., "Amid Political Anger, Passion Won Out", *International Herald Tribune* 5/11 1992, 1.
2. Walter Dean Burnham, "The Reagan Heritage", i Gerald M. Pomper (red.), *The Election of 1988: Reports and Interpretations* (Chatham, N.J.: Chatham House Publishers, 1989), 8 ff.
3. Se Mark Hertsgaard, *On Bended Knee: The Press and the Reagan Presidency* (New York: Schocken Books, 1989).
4. De frågor, som administrationens motståndare ansåg viktiga (miljöhoten, drogproblemet, brottsligheten, de hemlösas situation), försvann under dessa år mer eller mindre från den offentliga debatten.
5. Det var den dröm, som länge hade närts framför allt på partiets högerflygel. Se Lex. "Conservative Cry: 'Our Time Has Come'", *U.S. News & World Report* 26/2 1979, 52.
6. Närmare om opinionsutvecklingen under 80-talet, se Thomas Ferguson & Joel Rogers, *Right Turn: The Decline of the Democrats and the Future of American Politics* (New York: Hill & Wang, 1986), 11–24.
7. Walter Dean Burnham, "The 1984 Election and the Future of American Politics", i Ellis Sandoz & Cecil V. Crabb, *Election 84: Landslide Without a Mandate?* (New York: A Mentor Book, 1985), 250.
8. Ruth Marcus, "Bush Follows Reagan's Lead on Judges", *International Herald Tribune* 19/2 1991, 2; Burnham, "The Reagan Heritage", 12 f. Den senaste demokratiska president, som utnämnde en domare till Högsta Domstolen, var Lyndon Johnson (1967).
9. Benjamin M. Friedman, *Day of Reckoning: The Consequences of American Economic Policy Under Reagan and After* (New York: Harvard University Press, 1988), 18 ff., 272 ff.
10. Redogörelsen för valkampanjen baseras, när inget annat sägs, på summeringarna i *Time* 2/11 och 16/11 samt *Newsweek* 16/11 1992.
11. I en opinionsmätning från mars 1991 ställdes George Bush mot den som då antogs vara den starkaste demokratiska kandidaten, Mario Cuomo. Siffrorna visade på ett gap mellan de båda på inte mindre än 61 procentenheter till den sittande presidentens förmån (77–16). Erik Åsard, *Den konservativa eran: Amerikansk politik från Reagan till Bush* (Uppsala: Svenska Institutet för Nordamerikastudier, rapport nr. 7, 1991), 95.
12. Samlare av trivialitetsfakta fick härigenom ett tillskott till databanken. Sedan 1952 har ingen kandidat vunnit ett presidentval utan att först ha segrat i New Hampshires primärval. Clinton skulle bryta den trenden.
13. W. Lance Bennett, *The Governing Crisis: Media, Money, and Marketing in American Elections* (New York: St. Martin's Press, 1992), 9; Dan Balz & Richard Morin, "Americans Are Losing Confidence in the System", *International Herald Tribune* 4/11 1991.
14. Sylvia Nasar, "Where Did All That 1980s' Wealth Go? Mainly to the Richest 1% of Americans", *International Herald Tribune* 6/3 1992, 4; Robert M. Solow, "Dr. Rivlin's Diagnosis & Mr. Clinton's Remedy", *The New York Review of Books* 25/3 1993, 12 f.; Kevin P. Phillips, *The Politics of Rich and Poor: Wealth and the American Electorate in the Reagan Aftermath* (New York: Random House, 1990).
15. Walter Shapiro, "He's ready, but is America ready for President Perot?", *Time* 25/5 1992, 22 ff.; Ed Goas & Brian C. Tringali, "Candidate Images in the 1992 Campaign", *The Public Perspective* jan-feb 1993, 27 ff.
16. Michael Kramer, "Clinton's Second Chance", *Time* 20/7 1992, 20 ff.; Dan Balz & Richard Morin, "Are the Baby Boomers Ready to Pick Up the Torch?", *The Washington Post National Weekly Edition* 2–8/11 1992, 37.

17. Michael Kramer, "Front and Center", *Time* 27/7 1992, 26 ff.; Margaret Carlson, "Bill's Big Bash", *ibid.*, 34 ff.
18. Laurence I. Barrett, "Perot Takes a Walk", *Time* 27/7 1992, 30 f.
19. Clintons försprång skulle minska betydligt i takt med att valdagen närmade sig. Men inte en enda av de otaliga opinionsundersökningar, som genomfördes efter demokraternas konvent, hade president Bush i ledningen. Seymour Martin Lipset, "The Significance of the 1992 Election", *PS: Political Science & Politics* 1993:1, 8.
20. För en redogörelse av kampanjen 1988, med särskild fokusering på mediabevakningen, se Marjorie Randon Hershey, "The Campaign and the Media", i Pomper (red.), *The Election of 1988*, 73–102.
21. Opinionsundersökningar tyder på att Clintons och Perots TV-reklam mottogs betydligt mera positivt av väljarna än Bushs. Se *USA Today* 6/11 1992, 1.
22. Bill Clinton & Al Gore, *Putting People First: How We Can All Change America* (New York: Times Books, 1992).
23. Ett skäl till republikanernas underlåtenhet att utarbeta ett ekonomiskt program hängde samman med interna motsättningar inom president Bushs medarbetarstab. Se Bob Woodward, "Bickering While Rome Burns", *The Washington Post National Weekly Edition* 19–25/10 1992, 8 f.
24. Republikanerna drog sig heller inte för att återuppväcka allehanda rykten om Clintons kvinnohistorier. Kvällen före valet höll kongressmannen Guy Vander Jagt, chef för partiets kampanjkommitté i representanthuset, en presskonferens om saken i Omaha, vilken dock försvann i det allmänna mediabruset. Se Paul F. Horvitz, "Snapshots of a Rugged Campaign: From Marijuana Fiasco to the 'Ozone Man'", *International Herald Tribune* 4/11 1992, 3 och Ann Devroy, "The Low Road That Went Nowhere", *The Washington Post National Weekly Edition* 9–15/11 1992, 7 f.
25. "Denouncing negative advertising was as American this time around as the Pledge of Allegiance in 1988", skriver David Von Drehle i "Election '92: The Year of the Truly Weird", *The Washington Post National Weekly Edition* 9–15/11 1992, 11.
26. Även Ross Perots ibland halvtimmeslånga föreläsningar i TV, framförda i gammaldags folkbildarstil på köpt reklamtid, lockade förvånande många tittare.
27. Kathleen Hall Jamieson, *Dirty Politics: Deception, Distraction, and Democracy* (New York och Oxford: Oxford University Press, 1992), cit. från bokomslaget.
28. T.R. Reid, "Only 46! Japanese Can't Quite Believe It", *International Herald Tribune* 5/11 1992, 3.
29. Jfr. E.J. Dionne Jr., "An End to Hard-Core Conservatism, and a Chance to Shape a New Era", *International Herald Tribune* 5/11 1992, 2.
30. Steven Rosenstone et al., *Third Parties in America: Citizen Response to Major Party Failure* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984), 4, 41.
31. Ett par opinionsundersökare hävdade efter valet att Perots stöd i väljarkåren systematiskt hade underskattats. Se Gordon S. Black & Benjamin D. Black, "'Perot Wins!' The Election That Could Have Been", *The Public Perspective* jan-feb 1993, 15 f.
32. Lipset, "The Significance of the 1992 Election", 9 ff.
33. En mätning utförd på valdagen den 3/11 1992 visade följande prioritering av sakfrågorna bland väljarna: Ekonomin (42 %), budgetunderskottet (21 %), sjuk- och hälsovård (20 %), "family values" (15 %), skatter (14 %), utbildning (13 %), aborter (12%), utrikespolitik (8 %) och miljön (5 %). *The American Enterprise* jan-feb 1993, 93.
34. *Time* 16/11 1992, 18, 20; Thomas B. Edsall & E.J. Dionne Jr., "Goodbye, GOP; Hello, Clinton Coalition", *The Washington Post National Weekly Edition* 9–15/11 1992, 15. Moralfrågorna fick trots detta en framträdande plats både på republikanernas partikonvent och i deras valplattform.
35. 1992 års presidentval är det första någonsin under vilket en majoritet av väljarna var bosatta i förortererna.
36. E.J. Dionne Jr., "Perot Didn't Alter Electoral Outcome, Poll Shows", *International Herald Tribune* 9/11 1992, 3.
37. Ross K. Baker, "The Congressional Elections", i Pomper (red.), *The Election of 1988*, 157.
38. Det parti, som har 60 platser eller mer i senaten, kan avbryta en filibuster från oppositionens sida och framtinga en omröstning i en aktuell fråga.

39. Siffrorna förtäljer dock bara en del av historien. Dels skedde det stora förändringar redan före kongressvalen genom att ledamöter antingen förlorade primärval eller frivilligt drog sig tillbaka, dels blev flera av veteranerna återvalda med kraftigt beskurna majoriteter.

40. "Not since citizen initiatives first appeared on state ballots in 1898 has an issue so galvanized Americans", heter det i *Time* 16/11 1992, 22.
